

מלאכי (ט) (מ)

א ב ג

מלאכי פרק-א

א בַּיּוֹם הַהוּא יְהוָה יִשְׁרָאֵל בְּיַד מַלְאָכָיו:

רש"י משא דבר ה'. פורפור"ט בלע"ז דבר הנמסר למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל: ביד מלאכי. כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בצרייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני וקם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מח) אומר מעת היתה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני:

מצודת דוד ביד מלאכי. הנשלח ביד מלאכי: (מצודת דוד)

מצודת ציון משא. נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה': (מצודת ציון)

ב אֶהְיֶה אֲתֶכֶם אֹמֵר יְהוָה וְאִמַּרְתֶּם בְּמִוֶּה אֶהְיֶה לָנוּ -
אֲזוּ עֲשׂוּ כִּיעֲקֹב נָא - יְהוָה וְאֶהְיֶה אֶת-יַעֲקֹב:

רש"י ואוהב את יעקב. לתת לו את ארץ חמדה לבי לבאות גוים (ירמיה ג) ארץ שצבין כל לבאות העכו"ם זה: (רש"י)

מצודת דוד **ואמרתם.** ר"ל ואם תאמרו במה אהבת אותנו מפאת עצמינו כלומר עם כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מפאת אהבת עצמינו כ"א מפאת אהבת האבות והאמהות : **הלוא אח וגו'.** כאומר ע"ז אשיב לכם הלוא אח עשו ליעקב מן האב ומן האם ויחס אחד להם עם האבות והאמהות ועכ"ז אהבתי את יעקב לבד : (מצודת דוד)

ג **וְאֶת-עֵשׂוֹן שִׁנְאָתִי וְאִשִּׁים אֶת-הָרִיוֹ שְׂמֹמָה וְאֶת-זְוֹלָתוֹ לַתְּנוּת**
מְדַבֵּר:

רס"י ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ סעיר מפני יעקב אחיו ומנהג סצעולם מי שיס לו שני זנים לזכור הוא זורר לו מנה יפה : **ואשים את הריו שממה.** אינו דומין להרי ישראל : **לתנות מדבר.** מעון תנים : (רס"י)

מצודת דוד **ואת עשו שנאתי.** ואם היה מפאת אהבת האבות והאמהות לבדה היה לי לאהוב גם את עשו אבל האמת הוא שאהבתי אתכם גם מפאת עצמיכם בצרוף אהבתי לכם מפאת האבות והאמהות : **ואשים וגו'.** עכשיו מפרש במה שנא את עשו ואמר ראו עתה כי שניכם גליתם ע"י נ"י והנה אתם הלא שבתם לארציכם ואת יושבי שעיר אשים עוד שממה ונחלתו יהיה למדור לתנות המצויות במדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לתנות.** מלשון תנין והוא מין נחש : (מצודת ציון)

ד **כִּי-תֹאמַר אֲדוֹם רַעֲשֵׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה זְוָרְבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַבָּמָה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רֵשָׁעַת וְהָעַם אֲשֶׁר-אִעַם יְהוָה עַד-עוֹלָם:**

רס"י כי תאמר אדום רועשנו. ואם יאמ' מחריבי המקדש' מתחלתינו רשים היינו אבל מעתה שהעשרנו מזיזת ירושלים נקוב ונבנה חרבות שלנו, **כה אמר ה' וגו' :** (רס"י)

מצודת דוד **כי תאמר אדום.** אם יאמרו מחריבי המקדש הנה עתה אנו רשים ודלים וארצנו חרבה אבל נשוב עוד ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה בא מפאת שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן תלך : **המה יבנו.** ר"ל באמת המה יבנו החרבות וימשלו

ממשל רב אבל בסוף הדבר אהרוס אני מכל וכל ולא תשובנה עוד לקדמותן : **וקראו להם**. מהפלגת חרבונם יכירו הכל שמה' באה על שהרשיעו לו ויקרא להם גבול והעם אשר זעם את ה' ועד עולם יקראו כן כי לא תשוב עוד להתכונן : (מצודת דוד)

מצודת ציון רששנו. מלשון רש ועני וכן מתרושש והון רב (משלי י"ג) : **גבול**. ענין מחוז : **זעם**. ענין כעס : (מצודת ציון)

וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה וְאַתֶּם תִּתְאַמְרוּ יִגְדַל יְהוָה מֵעַל לְגִבּוֹל יִשְׂרָאֵל:

רש"י יגדל ה' מעל לגבול ישראל. יראה גדולתו מעל לגבולינו להודיע כי אנחנו עמו וי"ת יסגח יקרא דה' ואפתי ית תחו' ארעא לישראל : (רש"י)

מצודת דוד ועיניכם תראינה. בהפלגת חרבונה : **ואתם תאמרו וגו'**. ר"ל כשתהיו מעל לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה אז תאמרו עתה יגדל ה' בעשות נפלאות מתמיד : (מצודת דוד)

בֶּן יִכְבֵּד אָב וְעֹבֵד אֲדֹנָיו וְאִם-אָב אֲנִי אֵיהָ כְבוֹדִי וְאִם-אֲדֹנָיִם אֲנִי אֵיהָ מוֹרְאֵי אָמַר | יְהוָה עֲבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בְּנוֹי עֲבָדָיו וְאִמְרֹתֵם בְּבֵית בָּנָיו אֶת-עֲבֹרָה:

רש"י בן. יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בנים ועבדים ועתה אם אב אני לכם איה כבודי : אמר ה' נבאות לכם. אתם הכהנים הבזויים את שמי : ואמרתם כמה בזינו. כלומר ידעתי שתאמרו לי כמה בזינו הרי הבזיון : (רש"י)

מצודת דוד בן יכבד. מוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא שאני אוהב אתכם מפאת עצמיכם הלא דרך הבן לכבד אביו על כי אביו אהבו ואמרתם. ואם תאמרו בדבר מה אנו מתעבים ומטנפים קרבנך : **באמרכם**. ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח שמסדרים עליו הקרבן לגבוה הוא נבזה כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב שנפשו של אדם קצה בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אדוניים. דרך המקרא להזכיר שם אדנות בלשון רבים וכן

אדוני יוסף (בראשית ל"ט) : (מצודת ציון)

11 מַעֲשֵׂי־עַל-מִזְבְּחֵי לֶחֶם מִגָּאֵל וְאִמְרַתֶּם בְּמִה גָּאֵל לָנוּךְ
בְּאִמְרַתְכֶם שְׁלַחֲנוּ יְהוָה נִבְּרָה הוּא:

רס"י מגישים על מזבחי וגו' : ואמרתם. כלומר ואם תאמרו בזה גאלנוך גאלנוך גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי באמרתם שלחן ה' נבזה הוא בזים היו לחלוק איש באחיו במנחות ובקדשים ואומר מאחר שהוא אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח וטורח ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בצביל כזית או כפול המגיע לכל אחד אחד ואחד : (רס"י)

מצודת ציון מגישים. מקריבים : לחם. כן יקרא כל הקרב על המזבח וכן את קרבני לחמי (במדבר כח) : מגואל. מתועב ומטונף כמו מוראה ונגאלה (צפניה ג) : גאלנוך. ר"ל גאלנו ותעבנו קרבניך : שלחן. ר"ל המזבח שמסדרין עליו הקרבן לה' כעין שמסדרין על השולחן וכמ"ש וידבר אלי זה השלחן וגו' (יחזקאל מ"א) : (מצודת ציון)

12 וְכִי-תִגִּישׁוּן עֹר לְזִבְחֵי אֵין רָע וְכִי תִגִּישׁוּן פֶּסַח וְזִבְחֵי אֵין רָע
הִקְרִיבֵהוּ נָא לְפָנֶיךָ הַיְרַצֵּךְ אֹ אוֹ הִישָׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת:

רס"י אין רע. וכי אין דבר זה רע : (רס"י)

מצודת דוד וכי תגישון. ובעבור זה גם כי תגישון עור לזבח אין רע בעיניכם הואיל והמזבח הוא מבוזה בעיניכם וכאומר הנה בזה אתם מתעבים קרבני וזהו בזיון שמי : הקריבהו. בחון אתה הדבר והקרב מאחת מאלה לדורון לפחתך האם יהיה מרוצה לך בזה הדורון להעביר ממך אשמתך אשר פשעת למולו או אם ישא פניך לכבדך בעבור מתן כזה אם תביא לו מבלי הקדמת פשע : אמר ה'. ר"ל כן אמר ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון פסח. חגר וצולע. ענין שר ושליט כמו פחת יהודה (חגי א) : הישא פניך. זה הלשון יאמר על הכבוד וכן זקן ונשוא פנים (ישעיה ג) : (מצודת ציון)

טו וְעַתָּה זֹכְרוּ-נָא פְּנֵי-אֵל וַיִּזְוַגְנֵנוּ מִיַּדְכֶם הַיְתֵה זֹאת הַיֵּשָׁא
מִכֶּם פְּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

רפ"י ועתה חלו נא פני. ועתה אתם הכהנים העושים הרע הזאת איך
יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לזקק עליהם רחמים הרי מידכם
היתה זאת הרעה : הישא. את פניכם לשמוע תפלה מפיהם ולחון את
שולחיהם : (רפ"י)

מצודת דוד ועתה חלו נא. עשו בחינה והעתירו בעדינו אל ה' אם יחנן אותנו
בעבור תפלתכי הלא המארי המשתלחת באה היא בעבורכי וכי מחמתכי
ישא לנו פנים הלא אין קטגור נעשה סגור : (מצודת דוד)

מצודת ציון חלו. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : ויחננו. מלשון
חנינה וחמלה : (מצודת ציון)

יז מִי גַם-בְּכֶם וַיִּסְעָר דְּלֹתֵיכֶם וְלֹא-תֹאִירוּ מִיַּבְזוּי זִוְגָם אִין-לִי
זֹפֶץ בְּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְזוּתָה לֹא-אַרְצָה מִיַּדְכֶם:

רפ"י מי גם בכס ויסגור דלתים. הלואי ויקום איש טוב בכס ויסגור
דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן מתועבה הזאת : ולא תאירו מזבחי
חנם. באישים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי חפץ בכס ורבותינו דרשו
בתורת כהנים אדם אומר לחזירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה
שכר הדליק לי את הגר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכס שסגר
דלתי חנם ולא הארתם מזבחי חנם ק"ו שלא עשיתם חנם דברים שדרכן
לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכס : (רפ"י)

מצודת דוד מי גם בכס. הלואי ימצא מי גם בכס ויסגור דלתי בית המקדש
שלא יבוא מי שמה לרמוס חצר : ולא תאירו. לא תבעירו אש על מזבחי
בחנם : אין לי חפץ בכס. לבוא להראות לפני בבית המקדש והיה אם כן
מהראוי לסגור דלתות בית המקדש : לא ארצה. לא אקבלם מידכם
ברצון וכאומר ולמה אי"כ תבעירו אש על מזבחי בחנם : (מצודת דוד)

מצודת ציון תאירו. תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז) :
חפץ. ענין רצון : ומנחה. כן יקראו כל הקרבנות שבאים למנחה ולדורון

וכן וערבה להי מנחת (לקמן ג) : (מצודת ציון)

[יא] כִּי מִמְזֶרֶז-שְׁמֵשׁ וְעַד-מְבוֹאוֹ גְּדוֹל שְׁמַי בְּעוֹלָם וּבְכָל-
מְקוֹם מִקְטֵר מִגֵּשׁ לְשָׁמַי וּמִנְזוּחַ טְהוּרָה כִּי-גְּדוֹל שְׁמַי בְּעוֹלָם
אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת:

רש"י גדול שמי בגוים. אמרו רבותינו דקרו לי' אלהא דאלהיא אפילו מי
שיש לו עכו"ם יודע (שיש אלוה) שהוא על כולם ובכל מקום מתנדבים
לשמי אף העכו"ם ורבותינו פירשו אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות
עבודה בכל מקום וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי
כמנחה טהורה וכן תרגם יונתן וכל עידן דאתון עבדין רעותי אני מקבל
לכותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון ולכותכון כקרבן דכי קדמי וכן פירש
המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחיבתי
עליכם שכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא
לשמי : ומנחה טהורה. הוא לי כי על ידכם שמי נורא בגוים ואתם מחללין
אותי ואת שמי :

מצודת דוד כי ממזרח שמש. אשר ממקום זריחת השמש עד מקום
שקיעתו גדול שמי בין העכו"ם כי כולם מודים בו יתברך שהוא הסיבה
הראשונה המשפעת בכולם רק איזה מהם יחשבו שהנהגת העולם השפל
בא הכל ממערכת השמים : ובכל מקום מוקטר מגש לשמי. ת"ל מה
שהעובדי עכו"ם מקטירים למערכת השמים להתרצות לפנייהם כוונתם
הוא שבזה יכבדו ויעבדו את סבתם הראשונה ובזה באמת יטעו כי לא
נגה עליהם אור התורה והנבואה : ומנחה טהורה. ומה שמביאים לקרבן
ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם : כי גדול שמי
בגוים. ולכן לפי טעותם יקריבו למערכת השמים מנחה טהורה : (מצודת
דוד)

מצודת ציון מבואו. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (ראשית כא) : מקטר.
מלי הקטרה : מגש. ענין הקרבה : (מצודת ציון)

[יב] וְאַתֶּם מִזֹּלְלִים אוֹתוֹ בְּאַמְרֵיכֶם שְׁלֹזֶן אֲדֹנָי מִגְּאֹל הוּא
וְגִבּוֹ נִבְּחָה אָכְלוּ:

רס"י וניצו נבזה אכלו. ניצו של מזבח השגור בשפתותיכ' זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרי' עליו כלומ' כבר הולאת' עליו דבה זו וניצ זה החזקתם למזבחי : אכלו. מאכלו : (רס"י)

מצודת דוד **ואתם.** אבל אתם מחללים את ה' במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח מתועב הוא על כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב דברים שנפש האדם קצה בהם ובעבור זה תקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה : **וניצו.** ר"ל ניב אמרי המזבח השגור בפיכם לדבר בו הוא לומר הנה מאכלו ההושם עליו הוא נבזה ומתועב והוא כפל ענין בע"ש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וניצו.** ענין אמירה כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נז) : **אכלו.** מאכלו : (מצודת ציון)

יג **וְאָמַרְתֶּם הֲלֵא בִּתְלָאָה וְהַפְּזוּתֶם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת וְהִבֵּאתֶם גְּזוּל וְאֶת-הַפְּסוּזִי וְאֶת-הַזּוֹלָה וְהִבֵּאתֶם אֶת-הַבְּנוּזָה הָאֲרֶצֶה אוֹתָהּ מִיְדְּכֶם אָמַר יְהוָה: (ס)**

רס"י ואמרתם הנה מתלאה. בהמה כחוסה ואלנו עניים ואין יכולת להשיג למזבח נדרים וכן ת"י הא דאייתינא מליאותנא : והפחתם אותו. זו אחת מי"ח תיבות של תיקון סופרי' הפחתם אותו אותי נכתב ללא שכינה הכתוב וכתבו אותו והפחתם והדלאת' לשון מפח נפש (איוב י"ח) : אותו. ואת שולחני : (רס"י)

מצודת דוד **ואמרתם הנה מתלאה.** ר"ל כאשר תביאו לקרבן כבש כחוש ורז תכחשו לומר הנה נעשיתי נלאה ועיף ממשא הכבש שנשאתי על כתפי כי הוא שמן ובעל בשר ודבריכם המה למפח נפש למקום ב"ה כי תעיזו לשקר לפניו : **והפחתם אותו.** הוא תקון סופרים והראוי אותי ובלא תקון יאמר שאמר הנה איננו בעל בשר וכבד במשא כי הוא כחוש וקל במשא עד שתוכלו לנדנדו בהפחת רוח הפה והוא ענין גוזמא : **והבאתם.** גם אתם מביאים לפני קרבן גזול ופסח וחולה : **והבאתם את המנחה.** ר"ל הואיל ומאחת מאלה תביאו את הקרבן והתשורה וכי אקבלה ברצון מידכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מתלאה.** ענין עיפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות יח) : **והפחתם.** ענין דאבון ותוגה כמו מפח נפש (איוב יא) או הוא מלי הפחה ונשיבת רוח : (מצודת ציון)

[יד] וְאָרֹר זֹכֵל וַיֵּשׁ בְּעֵדְרוֹ וְזָכַר וְנָדַר וְזָבַח מִשְׁנוֹת לְאֲדֹנָי כִּי
בְּמִלְךָ גָּדוֹל אָנֹכִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁמְי נִזְרָא בַּגּוֹיִם:

רס"י נוכל. מתנכל במרמה בדברי סקר לפני לאמר אין לי טובה מזו :
ויש בעדו זכר. איל ההגון לעולה והוא נודר: וזבח משחת. בעל מוס
כמו (ויקרא כ"ב) משחתם בהם : (רס"י)

מצודת דוד וארור נוכל. ארור המערים לומר שאין בידו יותר מובחר
להקרבה ממה שהביא אבל באמת יש בעדו זכר מובחר וטוב הראוי
לעולה : ונודר. והוא מנדר וזבח לה' שה נשחת וכחוש : כי מלך גדול אני.
ומהראוי א"כ להקריב לפני מן המובחר : ושמי נזרא בגוים. כל העכו"ם
יראים מלפני : (מצודת דוד)

מצודת ציון וארור. ענין קללה : נוכל. ענין ערמימות כמו ויתנכלו אותו
(בראשית לז) : (מצודת ציון)

מלאכי פרק-ב

[א] וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים:

רס"י אליכם. הכהנים אני מצוה המצוה הזאת שלא תקריבו חלה על
מזבחי : (רס"י)

מצודת דוד ועתה אליכם. אליכם הכהנים מצוה המצוה הזאת לבל תקבלו
קרבת נשחת וכחוש : (מצודת דוד)

[ב] אִם-לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם-לֹא תִשְׁיָמוּ עַל-לֵב כְּתַת פְּכוּד
לְשִׁמִּי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁכַּחְתִּי בְּכֶם אֶת-הַמִּאֲרָה וְאֲרוֹתַי
אֶת-בְּרִכּוֹתֵיכֶם וְגַם אֲרוֹתַיָּה כִּי אֵינְכֶם שֹׁמְיִם עַל-לֵב:

רפ"י וארותי. וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לצדך לכס הדגן והתירוש והינאה : וגם ארותיה. ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי באם לא ישמע כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארותיה : (רפ"י)

מצודת דוד לתת כבוד לשמי. לבל לחללו בקרבן שאין ראוי לי : **ושלחתי בכס**. בכהנים ובהעם : **וארותי את ברכותיכם**. ר"ל את הברכה שברכתי אתכם מעת הוסד היכל ה' כמ"ש בחגי אהפך לקללה : **וגם ארותיה**. ר"ל גם המארה המשמשת עתה איננה במקרה כי אני ארותיה כי אינכם שמים על לב להזהר בכבודי : (מצודת דוד)

מצודת ציון המארה וארותי. מלי ארירה וקללה : (מצודת ציון)

[ג] הַנְּנִי גֵּעַר לְכֶם אֶת-הַזֶּרַע וְזָרִיתִי פָּרֵשׁ עַל-פְּנֵיכֶם פָּרֵשׁ זֹאֲבִיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם וְנָשָׂא אֱלֹהֵיכֶם

רפ"י זריתי פרש. של בהמות חגיכם על פניכם כלומ' לא תקבלו סכר מאתי כי אם לרעה לבזות ואגעור לכס את זרע השדה : ונשא אתכם אליו. פרש בהמות קרבנותיכם ישאו אתכם אליו להיות זוללים ונבזים כמוהו : (רפ"י)

מצודת דוד הנני גוער לכס. בעבורכם אגער את הזרע לבל תצמח : **וזריתי**. אפזר זבל על פניכם וחוזר ומפרש זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמאס בבהמה אותו אפזר לבזות אתכם בו כדרך שאתם מבזים שמי : **ונשא**. העון הזה שבידכם ישא אתכם אל הבזיון הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון גוער. ענין זעקת נזיפה : **וזריתי**. אפזר כמו מזרה ישראל (ירמיה לא) : **פרש**. זבל וצואה כמו וקרבו ופרשו (ויקרא ד) : **חגיכם**. כן יקראו הקרבנות לפי שרובם באים בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (מצודת ציון)

[ד] וַיִּדְעֶתֶם כִּי שִׁלְזִזְתִּי אֱלֹהֵיכֶם אֶת הַמִּצֵּוָה הַזֹּאת לְהִיּוֹת בְּרִיתִי אֶת-כְּלֵי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

רש"י להיות בריתי את לוי. שאני חפץ שתקיימו (אתי) צצרי' שכרתי לשבט לוי : (רש"י)

מצודת דוד וידעתם. דעו לכם אשר שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות נזהרים בכבודי הוא למען תקבלו גמול טוב להיות מתקיים הברית אשר כרתי עם שבט לוי ר"ל עם אהרן ראש השבט כי עמו כרתי הברית להיות הכהונה לו ולזרעו אחריו : (מצודת דוד)

[ה] בְּרִיתִי | הִיְתָה אֵתוֹ הַזֹּזִים וְהַשְּׁלוֹם וְאַתֶּם-לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּבְפָנַי שְׂבִי נִזְוֹת הוּא :

רש"י החיים והשלום. שנאמר לפנחס את בריתי שלום (צמדז' כ"ה) והוצטח לו ולזרעו אחריו הרי שיהא זרעו בחיים : ואתנס לו. שיקבלם צמורא וכן עשה וייראני : נחת. לשון חתת נתיירא : (רש"י)

מצודת דוד בריתי היתה אתו. הברית שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום : ואתנס לו מורא וייראני. ר"ל את אלה נתתים לו בעבור המורא שהיה בלבו ויירא מפני וכפל המלות לחוזק הענין : נחת הוא. היה מתפחד ונרעד : (מצודת דוד)

מצודת ציון נחת. ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית לה) : (מצודת ציון)

[ו] תוֹרַת אֲמוֹת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא-גִבְעָא בְּשִׁפְתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְבוֹשִׁי שׂוֹר הֵלֵךְ אֵתִי וְרַבִּים הַשֵּׁיב מַעֲוֹן :

רש"י בשלום וצמישור הלך אתי. אהרן ואלעזר ופנחס וכן צמעקה העגל השיבו כל שבטיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב) : (רש"י)

מצודת דוד תורת. למד תורה עם העם ולא נטה מדרך האמת : ועולה וגו'. כפל הדבר במ"ש : הלך אתי. ר"ל בעבור מצותי היה רודף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכם בדרך מישור : ורבים. ע"י תוכחותיו השיב בני אדם מרובים לכל יעשו העון אשר חשבו לעשות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובמישור. מלי ישר : (מצודת ציון)

[ז] כִּי-שִׁפְתַי כִּהֵן יִשְׁמְרוּ-דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאךָ
יְהוָה-צְבָאוֹת
הוא:

רפ"י כי שפתי כהן. עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שכבר דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג) : כי מלאך. שלוחו של הקב"ה כמלאכי השרת לשרת לפניו וליכנס לפניו במחילתו : (רפ"י)

מצודת דוד כי שפתי כהן. ר"ל הנה כל זה ראוי לכל כהן כי שפתי כהן ראויים שישמרו את הדעת לדבר במ והראוי הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ושהוא ילמדם : כי מלאך. כי הוא שלוחו של מקום להורותם הדרך הישר וכמ"ש וללוי אמר וגוי יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) : (מצודת דוד)

מצודת ציון מלאך. שליח כמו ויאמר חגי מלאך ה' (חגי א) : (מצודת ציון)

[ח] וְאַתֶּם סִרְתֶּם מִן-הַדָּרֶךְ הַכְּשִׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה שְׁזוֹתֶם
בְּרִית הַלְלוּ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

מצודת דוד ואתם סרתם מן הדרך. ר"ל מן הדרך הנזכר הראוי אל הכהנים : הכשלתם. לא די שלא השיבותם מעון אלא שעוד הכשלתם רבים בדיני התורה : שחתם ברית הלוי. מה שכרתי ברית עם אהרן ראש שבט הלוי לשרת בשמי ולכבדני הנה אתם שחתם אותו כי בזיתם אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון סרתם. מלי הסרה : הכשלתם. מלי מכשול : (מצודת ציון)

[ט] וְגַם-אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם גְּבוּיִם וְשִׁפְכִים לְכָל-הָעָם כְּפִי אֲשֶׁר
אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת-דְּרָכֵי וְנִשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה: (פ)

מצודת דוד וגם אני. ר"ל גם אני אשחית הברית כי אתן אתכם נבזים ושפלים בעיני העם וזהו הפוך החיים והשלום כי חיי הבזיון לאדם נכבד לא יקרא חיים ואין שלום בנפשו : כפי. כשיעור העון אשר אינכם וגוי כשיעור הזה יהיה לכם בזיון ושפלות : ונושאים פנים בתורה. נושאים

פנים לעשירי העם להחניפם במשפטי התורה ומטים הדין : (מצודת דוד)

מצודת ציון כפי. כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב) : **ונושאים פנים.**
זה הלשון יאמר על הכבוד והחנופה וכן לפני רשעים תשאו (תהלים פב) :
(מצודת ציון)

יג הָלוֹא אָב אֲזוֹד לְכַלְנוּ הָלוֹא אֵל אֲזוֹד בְּרֵאֲנוּ מוֹדוּעַ נְבֻגָד
אִישׁ בְּאֲזוּיוֹ לְזוֹלָל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ:

רס"י לחלל ברית אבותינו. ברית סכרת הקצ"ה עם אבותינו צסיני : (רס"י)

מצודת דוד **הלוא אב אחד לכולנו.** עתה חזר להוכיחם עוד בדבר אחר שבה
הוא סבה שלא יתרצה ה' בקרבנותיה' והוא הבגידה שבגדו בנשותיהם
הכשרות כאשר יאמר בענין ופתח ואמר הלא אב אחד לכלנו כי כלנו בני
אדם הראשון אנחנו ויש לנו קירבה מפאת הגוף והלא אל אחד בראנו ר"ל
הלא נפשות הישרים אצולות מאתו ממקור מחצבת הקדש ויש אי"כ לנו
קורבה מפאת הנפש : **מדוע.** ר"ל ובהיות כן מדוע נבגד איש באחיו ר"ל
באשתו שיש לו אחוה עמה מפאת הגוף ומפאת הנפש כי כשעלו מן הגולה
שזפתן השמש ונשחרו ונמאסו בעיני בעליהן ונשאו עליהן נשים נכריות
והוכיחם הנביא על זה ואמר מדוע נבגד בהן לחלל עוד בהבגידה ההיא
את ברית אלהינו כי התורה אסרה זאת הדבר הזה קבלנו בברית בכללות
כל דברי התורה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נבגד.** ענין פשע ומרד : **באחינו.** ענינו אחוה וקורבה : **לחלל.**
ענין הבטול וההפרה : (מצודת ציון)

יא בְּגֵדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה יַעֲשֶׂתָהּ בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַם כִּי |
זוֹלָל יְהוּדָה קָדֵשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהַב וּבָעַל בַּת-אֵל יִזְכָּר:

רס"י כי חלל יהודה. את עצמו שהיה קדש לה' ראשית תבואתו (ירמי' ב')
: ובעל בת אל נכר. שנסאו נשים נכריות צבצל ואפילו הכהנים כמו
שמפורש בספר (עזרא ט) ורבותינו אמרו מלכזי זה עזר' : (רס"י)

מצודת דוד **בגדה יהודה.** הנה יהודה עשה דבר בגידה והתועבה נעשתה
בישראל בהיותו יושב בתוך עמו כי עם היה נפרד מישראל ללכת לעם
אחר ולקחת שם אשה לא היה המעשה רע כ"כ כמו שהוא בתוך עמו
ונושא עכו"ם : **ובירושלים.** ר"ל ועוד הוסיפו אשמה לעשות זאת

בירושלמי עיר הקדש : כי חלל יהודה קדש ה'. ר"ל כי חלל את עצמו שהיה קדש לה' ועתה נתחלל במה שאהב ונשא בת עכו"ם : (מצודת דוד)

[יב] יְכַרְתַּ יְהוָה לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָה עֵר וְעוֹנָה מֵאֵהְלֵי יַעֲקֹב
וּבְמַגִּישׁ מִנְזוֹתָ לְיְהוָה צְבָאוֹת: (פ)

רפ"י ער ועונה. ער בתלמידים ועונה בחכמים, ער ל' אדם חריף : ומגיש מנחה. ואם כהן הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה : (רפ"י)

מצודת דוד אשר יעשנה. הדבר הזאת : ער ועונה מאהלי יעקב. שלא יהיה לו באהלי יעקב הם בתי מדרשות שם לא יהיה לו לא ער ולא עונה ער הוא תלמיד המעורר לשאול לרבו ספקותיו ועונה הוא חכם ועונה ומשיב על שאלות הספקות : ומגיש מנחה. רצה לומר ואם העושה זאת הוא כהן יכרת מזרעו מי המקריב קרבנות לפני המקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון ער. מלי' התעוררות : ועונה. מלי' עליה ותשובה : מאהלי. ר"ל מאהלי תורה : ומגיש. מקריב : מנחה. תשורה וקרבן : (מצודת ציון)

[יג] וְזֹאת שְׁנִית תַּעֲשׂוּ כַסּוֹת דְּמַעַת אֶת-מִזְבְּחוֹ יְהוָה בְּכִי
וְאַנְקָה בְּמַיִן עוֹד פְּנוֹת אֶל-הַמִּנְזוֹת וּלְקוֹזוֹת רָצוֹן מִיְדַכְּם:

רפ"י שנית תעשו. הראשונה שהוכחתי הרב' היא קסה שנשא נכריות ואפי' הוא פנוי וזאת שנית קס' ממנ' שהגסוי ישראלי' נשאו עליהם את הנכריות לפי שנתפחמו הישראלי' ברעב ובגול' ונתגנו עליהם והיה מוסיפה צביתו כרורה כאלמנות חיות והנכרית היתה גברת : כסות דמעה את מזבח. שהיו באות לפני מזבח ה' ובזכות לפניו ואומר' מה חטאנו ומה מלאו אנשינו בנו עול הגנו לפני המזב' להבדק כסוטות : מאין עוד פנות וגו'. עד שאינכם כדי שאפנה אל מנחתכם ולקחת ריכוי מידכם : ואנקה. לשון אנחה שאדם מלטער בלבו דמוניס"א בלע"ז ואז לכולם האנק דום (יחזקאל כ"ד) ואם אנקה לשון לעקה היכן הדממה ותרגומו למדנקין וכן תרגם (קס כ"ד) ונקוטתם בפניכם ותדנקון ל' אדם הגוהם ומלטער בעלמו : (רפ"י)

מצודת דוד וזאת שנית תעש. רצה לומר מלבד הבזיון שעשיתם למזבח לקראו שלחן מגואל ונבזה שהוא סיבה למאס בקרבנותיכ' תוסיפו

לעשות עוד דבר שנית בבזיון המזבח במה שעל ידיכם מכסה דמעה את מזבח ה' והדמעה בא מבכי ואנקה לפי שלפעמים יזלו דמעה משמחת השחוק וכדומה לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהנשים עומדות סביב למזבח ובוכות על עלבון : מאין עוד. מבלי אין עוד מצוא צד זכות לשאפנה אל המנחה שאתם מקריבים על המזבח ולקחת מידכם דבר מה ברצון : (מצודת דוד)

מצודת ציון כסות. מלי כסוי : ואנקה. ענין צעקת אנחה כמו אנקת אסיר (תלים קב) : פנות. מלי הפנה וסבוב : (מצודת ציון)

[יד] וְאָמַרְתֶּם עַל-בָּהּ עַל כִּי-יְהוָה הֶעִיד בֵּינֵךְ וּבֵינִי | אִשְׁתׁ זְעוּרִיךָ אֲשֶׁר אָתָּה בְּגָדְתָהּ בָּהּ וְהִיא זֹכַרְתְּךָ וְאִשְׁתׁ בְּרִיתְךָ:

מצודת דוד ואמרתם. ואם תאמרו על מה יצא הקצף כי תכחשו לומר שמצאתם בהן ערות דבר : על כי ה'. ר"ל ע"ז אשיב לכם שזהו על כי ה' הוא לעד בינד ובין אשתך שנשאת בימי נעורידך אשר אתה לבדך בגדת בה אבל היא מתחברת לך והיא אשת בריתך כי מקיימת הברית שכרת עמה להיות לך לאשה כי אינה פונה אל מול הזרים ואין האמת אתך : (מצודת דוד)

[טו] וְלֹא-אֶזְזֹד עֲשֵׂה וּשְׂאֵר רוּזֵי לֹוּ וּמֵה הָאֶזְזֹד מִבְּקֵשׁ זֹרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּזֹזְכֶם וּבְאִשְׁתׁ זְעוּרִיךָ אֶל-יִבְגְּדוּ:

רש"י ולא אחד עשה. הקב"ה לאדם וחיה תחילה : ושאר. הרוחות והנפשות לי היו מאדם הראשון ילאו כולם : ומה האחד מבקש. האחד שבזוג מבקש למאור עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהוא זרע אלהים מה הוא תועבה שמבזה אותה וזהו ל' תרגום של יונתן אלל שית' ומה האחד מבקש כי אם זרע אלהי' והפירוש נכון אם לא שהא' נקוד בטעם זקף נותק טעם הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אלל זרע אלהי' ויש פתרון על פי האגדה שנתקצרו נושאי העכו"ם אל הנביא אמרו לו ולא אזרהם עשה כן שנשא הגר על אשתו ואמר להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן זה עיניו דעת אחרת הית' לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא מנינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר לא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון שיריים כמו (דניאל ז') אכלה ומדקה

ושארה ברגלה רפסה ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותן שפירש
אבל ל' שאחר משמש אין שאר משמש : ונשמרתם ברוחכם. ובאשת נעוריק
אל יבגד רוח :

מצודת דוד ולא אחד עשה. ר"ל ואם תשיבו לומר וכי אברהם הקרוי אחד
כמ"ש אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג) וכי הוא לא עשה כזאת הלא גם
הוא נשא הגר המצרית על שרה אשתו : **ושאר רוח לו**. אף כי היה לו יתרון
רוח חכמה ויראת ה' ומעלה נפלאה : **ומה האחד מבקש**. רצה לומר על
זה אשיב לכם ומה היה הזה האחד מבקש בעשות זאת וכי עשה זאת
למלאות תאוותו הלא הכוונה היה להוליד זרע קדוש ירא אלהים משרה
אשתו וכמו שאמר' היא אבנה ממנה (בראשית י') : **ונשמרתם**. לכן
תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה : **ובאשת נעוריק אל יבגוד**. ר"ל
הטו הרצון לאהבת אשת נעוריק : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושאר. הנה יתרון מעלה כי כמו שמלת יותר היא משותפת
להשארה וליתרון מעלה כמ"ש יתר מדעהו צדיק (משלי יב) כן מלת שאר
משותפת לשניה' : **רוח**. ר"ל רוח חכמה ויראת ה' : **ברוחכם**. ענין רצון,
כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז) : (מצודת ציון)

[טז] **כִּי-שָׁנָא שְׂלוֹז אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה זֶמֶס עַל-**
לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחוֹכֶם וְלֹא תִבְגְּדוּ: (פ)

רפ"י כי שנא שלח. ורבותינו חלוקין בה במס' גיטין יש מהם אומרים אם
שנאת שלח אותה בגט ותנשא לאחר : וכסה חמס על לבושו. אבל זאת
כלום הוגנת לעשות שתפרוס עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס
פרוש על אותה טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומלערה תמיד :
(רפ"י)

מצודת דוד כי שנא שלח. אם שנאת אותה עד שלא תוכל להטות רצונך
אל האהבה שלח אותה וגרשה ותנשא לאחר אשר תמצא חן בעיניו :
וכסה וגו'. ר"ל או יכסה החמס על לבושו ממעל כלומר לא יסתיר החמס
תחת לבושו שתהא אשתו יושבת תחתיו ולבו בל עמה אלא יגלה החמס
והשנאה ויגרשנה או תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה להסיר
השנאה ולא תבגדו בהן לעשות להן עלבון בקחת עליהן נשים נכריות :
(מצודת דוד)

מצודת ציון חמס. ענין מחשבה רעה ושנאה : (מצודת ציון)

[יז] הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדַבְרֵיכֶם וְאָמַרְתֶּם בַּמָּה הוֹגַעְנוּ בְּאִמְרוֹכֶם כָּל-עוֹשֵׂה רָע טוֹב | בְּעֵינַי יְהוָה וּבְהֶם הוּא זוֹפֵן אוֹ אֵיה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט:

רש"י באמרכם כל עושה רע וגו' : או איה אלהי המשפט. לפי שאתם רואים דרך רשעים ללחה ולדיקים מעונים ונכשלים אומרים אתם בלבדכם אחת מז' דרכים הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ליפרע וכן פתרון ל' המקר' כל עוש' רע טוב בעיניו לכך הוא מכליח אותם או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם : (רש"י)

מצודת דוד הוגעתם וגו'. אתם מייגעים לפני המקום בדבריכם ודבר הכתוב בלשון בני אדם כי האל יתברך לא ייעף ולא יגע : **ואמרתם**. ואם תאמרו בדבר מה אנו מייגעים לפניו : **באמרכם**. ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים כל עושה הרע הוא טוב בעיני ה' והוא חפץ בהם : **או איה אלהי המשפט**. ר"ל או איה אינו כן כי אין טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט וכאלו יאמרו או אין הרע שנראה לו או אינו משגיח : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוגעתם. מלי יגיעה ועייפות : **חפץ**. ענין רצון : (מצודת ציון)

מלאכי פרק-ג

[א] הִנְנִי שְׁלֹזָה מִלְאָכִי וּפְנֵה-הָרֶךְ לְפָנַי וּפְתָאֵם יָבוֹא אֵל-הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן | אֲשֶׁר-אַתֶּם מִבְּקִשִׁים וּמִלְאָךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹזְפָּצִים הִנֵּה-בָא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

רש"י הנני שולח מלאכי. לצער את הרשעים : ומלאך הצרית. נוקם נקם צרית : ופנה דרך. מן הרשעים : האדון אשר אתם מבקשים. אלהי המשפט : (רש"י)

מצודת דוד **הנני שולח מלאכי.** מוסב למעלה להשיב על תלונותן שאמרו איה אלהי המשפט ויאמר הנה בזמן הגאולה העתידה אשלח אני מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני ר"ל הוא יבער מן העולם הפושעים והמורדים לטהר את הארץ לפני בואי להשרות שכינתי בארץ : **האדון וגו'.** זהו מלך המשיח אשר עין כל אדם מצפה ומייחל לו ומבקש ביאתו : **ומלאך הברית.** כן יקרא אליהו הנביא כי הוא קנא על ברית המילה שמנעה מלכות אפרים כן ארז"ל : **אשר אתם חפצים.** שיבא לבשר הגאולה ולהחיות המתים כי הוא מעותד על הבשורה הזאת ועל התחיה כמ"ש בסוף הספר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וכו' : **הנה בא.** אמר בלשון עבר כי כאשר יבא המשיח יהיה אליהו כבר בא כי הוא יקדים לבוא : **מצודת** : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **ופנה.** ענין הסרה ובעור כמו פנית לפניה (תהלים פ) : **(מצודת ציון)**

[ב] **ומי מכלכל את-יום בואו ומי העמוד בהראותו כי-הוא כאש מצרף וכברית מכבסים:**

רפ"י ומי מכלכל. ומי יכול : ומי העומד. שיוכל לעמוד : וכבורית מכבסים. כבורית של מכבסים שמעזיר את כל הכתם כן יעזיר כל הרקעה, כורית עשז הוא שמעזיר את הכתם כלע"ז שנייר"א ולקון כורית ידבר המלחמ ומטהר כמו (תהלים ע"ג) לזרי לזב : **(רפ"י)**

מצודת דוד **ומי מכלכל.** ומי יוכל לסבול את יום בוא המלאך המפנה הדרך ומי היוכל להתקיים ביום שיהיה נראה ונגלה המלאך ההוא והוא כפל ענין במ"ש : **כי הוא.** כי המלאך ההוא יהיה כאש המצרף את הכסף ושורף את הסיג וכבורית של המכבסים שמסיר כתמי הבגדים כי כן הוא ישמיד ויכלה כל הפושעים והמורדים : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **מכלכל.** יסבול כמו ומי יכילנו (יואל ב) : **מצרף.** ענין זכוך מהסיג כמו צרפתיך ולא בכסף (ישעיה מח) : **וכבורית.** שם עשב המנקה וכן ותרבי לך בורית (ירמיה ב) : **מכבסים.** מלשון כבוס : **(מצודת ציון)**

[ג] **וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את-בני-לוי וזקק אתם כזהב וככסף והיו ליהודה מְיֵשִׁי מְנוּזָה בְּצִדְקָה:**

רפ"י **וישב מצרף.** יפנה מכל עסקיו להיות כלורף המלרף ומטהר כסף :

מצודת דוד **וישב מצרף**. אמר בלשון הנהוג בן אדם שהמלאך הוא ישב כשופט להיות מצרף ומטהר כמו שמצרפין ומטהרין את הכסף מן הסיג והוא יטהר את בני לוי הם הכהני בני לוי הנגשי אל ה' אותם יטהר להסיר מהם בוזי שם ה' ויזקק אותם כזהב וכסף להיות נקיים מאנשי רשע והם יהיו לה' להגיש לפניו קרבן ותשורה בצדקה כדת וכראוי לא כמו עכשיו שמגישים על המזבח לחם מגואל ומתועב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כסף**. כמו כסף : **וזקק**. ענין זכוך וצרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב) : **מגישי**. ענין הקרבה : **מנחה**. ר"ל תשורה וכל הקרבנות בכלל : **בצדקה**. ר"ל כדת וכראוי : (מצודת ציון)

יד **וערבה ליהודה מנוזת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קרבנות**:

מצודת דוד **וערבה לה'**. אז יערב לה' תשורת יהודה כימי עולם הם ימי משה וכשנים קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום קרבנותיהם ברצון וירדה אש מן השמים ואכלה על המזבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וערבה**. ענין מתיקות וכן ושנתי ערבה לי (ירמיה לא) : **קדמוניות**. מלשון קודם : (מצודת ציון)

ה **וקרבתני אליכם למשפט והייתי | עד במהר במכשפים ובמנואפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר-שכיר אלמנה ויתום ומטי-גר ולא יראוני אמר יהוה עבאות**:

מצודת דוד **וקרבתני**. ואז אקרב אליכם לעשות משפט לשלם גמול מעשה האיש : **והייתי עד ממהר**. ר"ל לא יתמהמה המשפט עד יחקרו את העדים כי אני בעצמי אהיה עד ממהר לענות במכשפים וגו' : **ובעשקי שכר**. של שכירות אלמנה ויתום ולא ישלמו שכרם : **ומטי גר**. מטים משפט הגר לחייבו בחנם : **ולא יראוני**. ר"ל את כל אלה עשו כי אין פחד אדם לנגדם כי הכשוף והנאוף נעשה בלאט ובסתר ואין מי רואה ושבעת השקר אין מי יודע שנשבע על שקר ועשיקת שכר שכירות אלמנה ויתום והטיית משפט גר הלא יעשום על כי אין פחדם מוטלת עליו כי הם תשושי כח וחלפה עזרתם והנה גם מה' לא יראו עם כי הוא רואה הכל ויודע תעלומות לב וידו בכל משלה ולכן אשלם להם גמול המעשה ובזה בא

להשיב להם על מה שאמרו ראה איה אלהי המשפט כי בזה ישיב לומר
הנה אז יקבלו משפט וגמול : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובעושיקי**. ענין גזל : ומטי. מלי הטייה : (מצודת ציון)

י כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי-יַעֲקֹב לֹא כִלִּיתֶם:

רס"י כי אני ה' לא שניתתי. אע"פ שאני מאריך אפי לא שניה דעתי עלי
מזראשונה לאהוב את הרע ולשנא את הטוב : ואתם בני יעקב. אע"פ
שמתים אתם ברעתכם ולא גביתו מן הרשעי' בחיים : לא כליתם. אינכם
כלים מלפני והנחתי לי הנפשות לגבות מהם דיני בגיהנם וכן ת"י ואתון
דבית יעקב דמאן דמית בעלמא הדין דיניה פסוק כלומר אתם סבורים
לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתתי לא
הכיתי את מי ושניתתי לו אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה וחילי
כלים ואתם אינכם כלים : (רס"י)

מצודת דוד **כי אני ה' לא שניתתי**. לא נשתנה דעתי ממה שהיה מאז לאהוב
את הרע לא כמו שאמרתם כל עושי רע טוב בעיני ה' : ואתם בני יעקב לא
כליתם. אבל אתם לא כליתם מפני ואף כי תמותו ברשע מבלי משפט
גמול הנה לעתיד כאשר תעמדו בתחיה הנכם גם אז בידי ואז תקבלו
הגמול הראוי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שניתתי**. מלשון השתנות וחלוף : **כליתם**. מלי תכלית וסוף :
(מצודת ציון)

י לְבוֹיְמֵי אֲבוֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מְזֻזְקֵי וְלֹא שָׁמַרְתֶּם שׁוֹבוֹ אֵלַי
וְאֲשׁוּבָה אֵלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְאָמַרְתֶּם בְּמַה נָּשׁוּב:

מצודת דוד **למימי אבותיכם**. מן ימי אבותיכם וכו' : **שובו אלי**. לשמור
מצותי : **ואשובה אליכם**. להיטיב עמכם כמאז : **ואמרתם**. והנה תעזו
פניכם ותאמרו במה נשוב ר"ל בעבור מה נשוב במה חטאנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **למימי**. הלמ"ד נוספת : (מצודת ציון)

ח הִיָּקַבַּע אֲדָם אֱלֹהִים כִּי אֲתֶם הַכֹּבְעִים אֹתִי וְאָמַרְתֶּם בְּמַה

קִבְעוּנִי

הַמְעַשֵׂר

וְהַתְרוּמָה:

רס"י היקבע אדם. רבותינו דרשו לשון גזילה ולשון ארמי הוא: המעשר והתרומה. שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלויים היא גזילתי: (רס"י)

מצודת דוד **היקבע**. האם הגון הדבר שיעשוק אדם את אלהים אשר אתם עושקים אותי: **ואמרתם**. ואם תאמרו בדבר מה אנו עושקים אותך: **המעשר**. ר"ל על זה אשיב שאתם עושקים ממני המעשר והתרומה כי אינכם נותנים אותם אל הכהנים והלויים משרתי: (מצודת דוד)

מצודת ציון **היקבע**. ענין עושק כמו וקבע את קבעיהם נפש (משלי כד): (מצודת ציון)

ט **בְּמֵאֲרָה אַתֶּם נְאָרִים וְאֵתִי אַתֶּם קִבְעִים הַגּוֹי כָּלֹ:**

רס"י **במארה אתם נארים**. על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואלעפ"כ אותי אתם קובעים: (רס"י)

מצודת דוד **במארה**. הלא בעבור זה אתם מקוללים בקללה כי אין הארץ נותנת יבולה ועכ"ז לא תקחו מוסר ואתם עושקים אותי: **הגוי כלו**. כי אין אי' מכם שיתן המעשר והתרומה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **במארה**. נארים. מל' ארירה וקללה: (מצודת ציון)

י **הִבִּיאוּ אֶת-כָּל-הַמְעַשֵׂר אֶל-בֵּית הָאוֹצֵר וַיְהִי טָרֵף בְּבֵיתִי וּבְזוֹנוֹנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם-לֹא אֶפְתָּח לָכֶם אֶת אַרְבֹּת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקֵתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד-בְּלִי-דַי:**

רס"י **ויהי טרף**. יהי מזון מצוי לשמשי: (רס"י)

מצודת דוד **הביאו**. לכן הביאו מעתה את כל המעשר אל בית האוצר העשוי לכך בבה"מ כמ"ש בנחמיה: **ויהי טרף בביתי**. למען יהיה מזון מצוי לאנשי ביתי הם הכהנים והלויים: **ובחנוני**. בחנו אותי בהמצוה הזאת אם אני משלם גמול המצוה: **אם לא**. הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים וגוי' (ישעיה ה') ור"ל הריני נשבע שאפתח לכם בשכר זה את ארובות

מצודת דוד חזקו וגו'. ר"ל דבריכם חזקים וקשים עלי : **ואמרתם**. ואם תאמרו מה נדברנו עליך : (מצודת דוד)

מצודת ציון חזקו. ענין קושי : (מצודת ציון)

[יד] אַמְרֹתֶם שׁוֹא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמָה – בָּצַע כִּי שָׁמְרָנוּ מִשְׁמֶרְתּוֹ וְכִי הִלְכָנוּ קְדֹרְנִית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת:

רס"י שׁוֹא עֲבֹד אֱלֹהִים. על חנם נעזדנו כי לא נקבל שכר : קדורנית. **בשפל** רוח : (רס"י)

מצודת דוד אמרתם. ר"ל אשיב לכם זהו מה שאמרתם דבר שוא הוא לעבוד את האלהים כי לפי רוב רוממותו לא יחשב בעיניו עבודת האדם אשר בעפר יסודו : **ומה בצע**. או מה תועלת בא לנו אשר שמרנו הדברים שצוה לשמור ואשר הלכנו קדורנית שחות ובהכנעה מפני ה' וכאלו יאמרו או אינו משגיח בשפלים או אינו משלם גמול המעשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון שוא. ענין חנם : **בצע**. ענין תועלת כמו מה בצע בדמי (שם ל) : **קדורנית**. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) ור"ל שחוח ובהכנעה : (מצודת ציון)

[טו] וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מֵאֲשֵׁרִים יְדָהִים גַּם – נִבְּנוּ עֲשִׂי רִשְׁעָה גַם בְּזוֹנוֹ אֱלֹהִים וַיִּמְקְטוּ:

רס"י ועתה אנחנו מאשרים וגו'. אנחנו עזדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואים אלו הרקעי' מלליחים עד כי מאשרי' אנו אותם על מעשה רשעם : **גם בחנו אלהים**. לומר נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטנו מן הרעה ולא נכסלו : (רס"י)

מצודת דוד ועתה. ר"ל הואיל ועתה ראינו שאין תועלת לשמור משמרת המקום הנה אנחנו משבחים את האנשים הזדים שלא חששו על משמרת התורה : **גם נבנו**. ר"ל טובה כפולה בא לעושי הרשעה כי גם המה קיימים כבנין וגם בחנו את אלהים לדעת אם יוכל תת עונש על עון והנה נמלטו מן העונש ולא השיגם והמה א"כ בטובה ועמדו על החקירה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מאשרים. משבחים : נבנו. מלשון בנין : בחנו. מלשון בחינה ונסיון : **וימלטו.** ענין הצלה : (מצודת ציון)

[טז] אִזְ נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ וַיִּקְשָׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זְכוֹתָיו לִירְאֵי יְהוָה וּלְזוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ:

רש"י אז נדברו וגו'. אני משיב על דבריכם אז בעשות הרעים רשעים והטובים הלכו קדורני מפני שנדברו יראי ה' שלא לידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריכ' מלפני ואע"פ שאיני ממהר להשיב גמול כי הקצתי ושמעתי ולויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריה' מקוימים : (רש"י)

מצודת דוד אז נדברו יראי ה'. בזה ישיב על אמריהם לומר הנה דעו כי אז כששמעו יראי ה' דברי הרשעי' ההם המעוררים ספיקות ותלונות נדברו גם הם איש אל רעהו בנושאים ונותנים בדברים האלה עד שמצאו בדעתם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וה' הטה אוזן להקשיב אמריהם ושמעם ויכתבם על ספר להיות זכרון לפניו ליראי ה' ולאותן החושבים רוממות שמו למען לא יקופח שכרם לעתיד וכמ"ש ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב) : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקשב. ענין האזנה : ספר. מגילה : ולחושבי. מל' מחשבה : (מצודת ציון)

[יז] וְהָיוּ לִי אֲמֹר יְהוָה צְבָאוֹת לְיוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה סִגְלָה וְזִמְלֹתַי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יִזְמַל אִישׁ עַל-בְּנוֹ הָעֶבֶד אֹתוֹ:

רש"י ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אכרתה והנחתי לשלם זו גמולי קם אראה אתכם מה בין לדיק לרשע : סגולה. אורח אישטו"י בלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד והיו לי. אמריהם יהיו שמורים אצלי על היום אשר אני עושה עליו סגולה הוא יום הגמול שעל היום ההוא יאצור מעשה בני אדם לשלם לכל איש כמפעלו : **וחמלתי.** אז אחמול על יראי ה' כאשר יחמול איש על בנו הנזהר בעבודתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון סגלה. ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב) : **וחמלתי.**

ענין רחמנות : (מצודת ציון)

[יח] וְשִׁבְתֶם וְרֵאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לְאִשֶׁר לֹא עֲבָדוּ: (פ)

מצודת דוד ושבתם. ר"ל עם כי עתה רואים הזדים בשלום ולא כן עובדי אלהים הנה אז תשובו ותראו ההפרש בין צדיק לרשע : בין עובד וגוי. כפל הדבר במ"ש : (מצודת דוד)

[יט] כִּי-הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְעַר פְּתִיחוֹ וְהָיוּ כָל-יְדָיִם וְכָל-עֵשֶׂה רִשְׁעָה קָשׁ וְלֹהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא-יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרֵשׁ וְעֵנָף:

רפ"י כי הנה היום בא. יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמי אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוליא חמה מנרתיקה ורשעים נדונים בה ולדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמ' וזרחה לכם יראי וגו' : שורש וענף. ברא ובר : ברא (רפ"י)

מצודת דוד כי הנה היום בא. יום המשפט הבא יבער כתנור אש לעשות כליה ברשעים ויהיו נוחים להשרף כקש ולהבת אש היום הבא תלהט אותם עד אשר לא ישאיר מהם שורש וכנף ר"ל לא ישאיר מהם זכרון מה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בוער. ענין שרפה : קש. הוא התבן הדק : ולהט. ענין שרפה והתלהבות כמו אש לוחט (תהלים קד) : לא יעזוב. לא יניח : (מצודת ציון)

[כ] וְזָרְזָה לָכֶם יְרֵאֵי שָׁמַי שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ וַיִּצְאֲתֶם וּפְשִׁיתֶם בְּעֵגְלִי מִרְבֵּק:

רפ"י ופשתם. לשון שומן כמו (ירמיה כ') כי תפוסו כעגלה דסה : מרבה. הנכנסת לרבה לפטם קופיל"א בלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד וזרחה לכם. אבל לכם יראי שמי תזרח שמש צדקה ר"ל

הצדקה שעשיתם יאיר לכם כשמש והוא ענין משל לומר מצות הצדקה בעצמה תשלם לכם גמול טוב : **ומרפא בכנפיה**. בזריחתה יהיה לכם רפואה ותענוג ודמה פרישת האור וזריחתה לפרישת הכנפים כי השמש יפרוש אורו על הארץ בכנפים הפרושות וכן נאמר כשחר פרוש על ההרים (יואל ב') : **ויצאתם**. בכל מקום שתצאו ותבואו תתענגו בטוב ותתרבו בבשר ושומן כעגלים המפוטמים במרבק והוא הדיר שלהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ופשתם**. ענין רבוי ור"ל רבוי הבשר וכן כי תפושו כעגלה דשה (ירמיה ג) : **מרבק**. כן יקרא דיר העגלים מקום שמתפטמים שם וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) : (מצודת ציון)

[כא] **ועֲסוֹתֵם רְשָׁעִים כִּי-יְהִי אִפְרַת תְּנוֹת פְּנֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אֲמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (פ)**

רס"י **ועסותם**. וכזאתם לשון מיעוד ודומה לו וסם עסן דדי בתוליהון (יחזקאל כ"ג) : (רס"י)

מצודת דוד **ועסותם רשעים**. אתם תמעכו ותכתשו את הרשעים כי הם יהיו לאפר מונח תחת כפות רגליכ' ותרמסו אותם : **ביום אשר אני עושה**. זה יהיה ביום הגמול אשר אני מייעד אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ועסותם**. ענין מיעוד וכתישה וכן מעסיס רמוני (ש"ה ה) והוא המיץ מן הרמונים אשר יקרא כן ע"ש שממעכים וכותשים הרמונים להוציא המיץ : **כפות**. כמו ששטחית היד נקרא כף היד כן שטחית הרגל נקרא כף הרגל : (מצודת ציון)

[כב] **זְכְּרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֶבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּזוֹרֵב עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וּבְמִשְׁפָּטִים: וזָקִים**

מצודת דוד **זכרו תורת משה עבדי**. ר"ל הואיל ותקבלו גמול טוב לכן בכל דור ודור זכרו התורה שמסרה לכם משה עבדי כי בשמירתה תקבלו הגמול : **אשר צויתי אותו**. ולא מלבד אמרה : **על כל ישראל**. ר"ל לא אותו לבד צויתי התורה כ"א על כל ישראל שיקיימוה כולם בין החוקים הם הדברים שלא נודע טעמן והשטן משיב עליהן בין המשפטים והם הדברים הנודעים בטעמם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בחורב**. הוא הר סיני : **על כל ישראל**. בעבור כל ישראל : (מצודת ציון)

[כג] הַגָּה אֲנֹכִי שֶׁלֹּזוֹ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנַי בּוֹא יוֹם יְהוָה
וְהַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

מצודת דוד הנה אנכי שולח. ר"ל בזכות התורה אשלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא הוא יום הגמול : (מצודת דוד)

מצודת ציון לפני. קודם : (מצודת ציון)

[כד] וְהַשִּׁיב לֵב-אֲבוֹת עַל-בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל-אֲבוֹתָם פֶּן-
אָבוּא וְהַפִּיתִי אֶת-הָאָרֶץ זָרָם: (פפ)

רס"י והשיב לב אבות. להקב"ה : על בנים. ע"י בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודעו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבותם כך שמעתי משמו של ר' מנחם ור"ד זמס' עדיות לשום שלום בעולם (רס"י) :

מצודת דוד והשיב. הוא ישיב לב האבות למקום ע"י הבנים וכו' כי תה"מ יהיה על ידו וכמ"ש רז"ל וכשיחיו בני האבות אשר הם חיים וקיימים בזמן ההוא אז הבנים ההם אשר יעמדו בתחיה יספרו לאבותם אמתת גמול הנפשי ועי"ז ישיבם הנביא אל ה' וכן ישיב לה הבנים ע"י אבותם העומדים בתחיה כי הם יספרו לבניהם אמתת הגמול ובזה ישיב אותם לה'. או ר"ל שישב האבות עם הבנים והבנים עם האבות כולם יחד וכפל הדבר לחזק הענין : **פן אבוא.** ר"ל לזה אשלח את אליהו לפני בוא יום ה' כי פן כשאבוא אני ביום ההוא לשלם גמול ועדיין לא שבו אכה את כל יושבי הארץ בחרם ואבדון לכן אשלח מקודם את אליהו להשיב אותם אלי להיות נכונים לקבל הגמול הטוב : (מצודת דוד)

מצודת ציון והשיב. מלי תשובה : על בנים. ר"ל על ידי בנים, או על הוא כמו עם : **חרם.** ענין כריתה ואבדון כמו וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלים לבטח (זכריה י"ד) : (מצודת ציון)